

NIEMCY WOBEC POLITYKI OKUPACYJNEJ MOCARSTW ZACHODNICH W LATACH 1945 - 1949¹

I. UWAGI WSTĘPNE

Lata 1945 - 1949 zajmują miejsce szczególne w niemieckiej historii nowożytnej jako okres przejściowy od całkowitej i bezwarunkowej kapitulacji Rzeszy hitlerowskiej do utworzenia dwu odrębnych państw niemieckich. Podówczas w merytorycznym kręgu tzw. kwestii niemieckiej znajdowały się bezpośrednio dwie strony: cztery mocarstwa okupacyjne (ZSRR, USA, W. Brytania i Francja) i sami Niemcy, okupowani i podzieleni przez władze okupacyjne.

W pierwszym dniu naszej międzynarodowej sesji naukowej wysłuchaliśmy referatów dotyczących polityki zwycięskich mocarstw sojusznicych wobec pokonanych Niemiec i miejsca problematyki niemieckiej w całokształcie polityki zagranicznej ZSRR i czołowych państw Zachodu w latach czterdziestych bieżącego stulecia. Natomiast dzisiaj, w drugim

¹ Niniejszy referat został przygotowany na bazie niedawno opublikowanej monografii: J. Sułek, *Geneza Republiki Federalnej Niemiec. Studium politologiczne*. Instytut Zachodni — Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, Wydawnictwo Instytutu Zachodniego, Poznań 1977. Z tego też względu rezygnuję z każdorazowego podawania źródeł, odsyłając zainteresowanych do samej książki (stąd przypisy podają tylko w odniesieniu do spraw, które uznaję za szczególnie ważne).

Pragnę ponadto zaznaczyć, iż w referacie wychodzę poza treść wspomnianej książki, wykorzystując swe dalsze badania kontynuowane po napisaniu monografii o genezie RFN. Skorzystałem przy tym z możliwości, jakie oferowała międzynarodowa sesja naukowa, na której referat został wygłoszony, by móc zaprezentować polską ocenę postawy czynnika niemieckiego wobec polityki wielkich mocarstw w okresie okupacji. Przyznaję, iż w niektórych podstawowych punktach ocena ta różni się od poglądów prezentowanych dotąd w historiografii zachodnioniemieckiej (zob. przykładowo prace: H. P. Schwarz, *Vom Reich zur Bundesrepublik Deutschland. Deutschland im Widerstreit der aussenpolitischen Konzeption in den Jahren der Besatzungsherrschaft 1945 - 1949*. Neuwied und Berlin, 1966; Nicklauss K.: *Demokratiegründung in Westdeutschland. Die Entstehung der Bundesrepublik 1945 - 1949*. München 1974; M. E. Foelz-Schroeter, *Föderalistische Politik und nationale Repräsentation 1945 - 1947. Westdeutsche Länderregierungen, zonale Bürokratien und politische Parteien im Widerstreit*. Stuttgart 1974; szereg prac takich badaczy jak np. Ernst Deuerlein, Theodor Eschenburg, Ossip K. Flechtheim, Elmar Krautkrämer, Thilo Vogelsang); nie zawsze też pokrywa się ona z generalnie słusznym, ale nieco schematycznym ujęciem spotykanym w historiografii NRD (zob. przykładowo prace: R. Badstübner, *Restauration in Westdeutschland 1945 - 1949*. Berlin 1965; R. Badstübner, S. Thomas, *Die Spaltung Deutschlands 1945 - 1949*. Berlin 1966; R. Badstübner, S. Thomas, *Restauration und Spaltung. Entstehung und Entwicklung der BRD 1945 - 1955*. Köln 1975).

dniu obrad sesji, dokonujemy analizy percepcji polityki okupacyjnej mocarstw zachodnich w Niemczech okresu pierwszych lat powojennych. Prof. Kowalski przedstawił stosunek Polski, a więc — jeśli się tak można wyrazić — jednego z „zewnętrznych adresatów” polityki okupacyjnej Zachodu w sprawie niemieckiej. Z kolei główne zamierzenie badawcze mego referatu polega na ukazaniu stosunku „wewnętrznego adresata” tej polityki, a więc postawy samych Niemców w okresie „interregnum okupacyjnego”. Stanowiąc to może niezbędne uzupełnienie tego kręgu problematyki, który jest przedmiotem zainteresowań sesji. Co więcej — nasze uważne spojrzenie na postawę strony niemieckiej przyczynić się też powinno do pewnego zrelatywizowania obiegowej opinii spotykanej dość powszechnie w polskim² i zagranicznym piśmiennictwie naukowym³, jakoby powojenny rozwój w Niemczech w latach 1945 - 1949 był niemal wyłącznie zdeterminowany czynnikami zewnętrznymi, a więc ówczesną sytuacją międzynarodową, w tym zwłaszcza konfliktem Wschód-Zachód oraz wynikającą z niego antagonistyczną polityką trzech mocarstw zachodnich i ZSRR w sprawie niemieckiej. Zbyt często jeszcze pomijana jest w tym zakresie właśnie rola czynnika niemieckiego, tj. udział i odpowiedzialność samych Niemców w doprowadzeniu do podziału państwowego i narodowego na ziemi niemieckiej w warunkach powojennej okupacji. Nie jest to zresztą kwestia, która posiadałaby tylko znaczenie czysto teoretyczne, abstrakcyjne. Przeciwnie — uważam, iż również dzisiaj, po prawie trzydziestu latach od momentu utworzenia dwu państw niemieckich, w ścisłym związku z aktualną sytuacją na ziemi niemieckiej, obecną zagraniczną i wewnętrzną polityką RFN i NRD, stanowiskiem Wschodu i Zachodu w odniesieniu do współcześnie rozumianej „kwestii niemieckiej” — pozostaje pytanie, czy zaistniały

² Temu zagadnieniu poświęcone zostały solidne i interesujące prace naukowe J. Krasuskiego (*Polityka czterech mocarstw wobec Niemiec 1945 - 1949*. Wyd. Instytutu Zachodniego, Poznań 1967) czy L. Pastusiaka (*Polityka Stanów Zjednoczonych w Niemczech 1945 - 1949*. Wrocław 1967). W zasadzie są one jednak ograniczone do przedstawienia tylko „jednej strony”, tj. polityki mocarstw okupacyjnych wobec Niemiec. Cytowana wyżej monografia *Geneza Republiki Federalnej Niemiec* uznana może więc być za istotne uzupełnienie omawianej problematyki, albowiem została poświęcona przedstawieniu stanowiska „drugiej strony”, tj. samych Niemców w latach okupacji powojennej.

³ Poza pracami cytowanymi w przypisie 1 i 4, patrz także kilka innych, nowszych prac: J. Gimbel, *Amerikanische Besatzungspolitik in Deutschland 1945 - 1949*. Frankfurt/M. 1971; C. F. Latour, T. Vogelsang, *Okkupation und Wiederaufbau. Die Tätigkeit der Militärregierung in der amerikanischen Besatzungszone Deutschlands 1944 - 1947*. Stuttgart 1973; A. Ch. Storbeck, *Die Regierungen des Bundes und der Länder seit 1945*, München 1970; *Determinanten der westdeutschen Restauration 1945 - 1949* (Autorenkollektiv — E. V. Huster i inni), Frankfurt/M., 1972; E. Nolte, *Deutschland und der kalte Krieg*. München 1974.

w 1949 r. i trwający do dzisiaj podział na dwa państwa niemieckie był rezultatem „przymusowego automatyzmu dziejowego” (a więc wytworem obiektywnie i niezależnie od samych Niemców istniejącej sytuacji międzynarodowej, w tym także niemieckiej polityki mocarstw okupacyjnych)⁴, czy też może również wynikiem świadomego wyboru, dokonanego przez główne niemieckie siły polityczne⁵. Osobiście uważam, iż aby móc udzielić prawidłowej odpowiedzi na pytanie, dlaczego i jak doszło do odbudowania po klęsce hitlerowskiej nie zjednoczonych i całych Niemiec, ale dwu państw niemieckich, z których każde stanęło po przeciwnej stronie barykady ideologicznej, oddzielającej Wschód od Zachodu i dzielącej również Niemców — trzeba prześledzić rozwój, jaki miał miejsce w latach 1945 - 1949 w trzech następujących płaszczyznach, tj. pomiędzy:

a) czterema wielkimi mocarstwami okupacyjnymi w Niemczech (tj. ZSRR, USA, W. Brytanią i Francją);

⁴ W latach pięćdziesiątych i sześćdziesiątych dominowała w historiografii zachodnoniemieckiej tendencja do przerzucania winy za podział Niemiec (wraz z odpowiedzialnością za doprowadzenia do powstania RFN, a także NRD) na cztery mocarstwa okupacyjne, w tym głównie na ZSRR, częściowo także na Francję. Dopiero od końca lat sześćdziesiątych stopniowo zaczęła przybierać na sile tendencja do bardziej wyważonego i obiektywnego spojrzenia na rzeczywistość lat okupacji powojennej, wraz z jednoczesnym dążeniem do coraz silniejszego eksponowania wkładu samych Niemców w ukształtowanie państwowości zachodnoniemieckiej. Takie nasświetlenie współczesnej historii RFN zapoczątkował H.—P. Schwarz swym sztandarowym dziełem pt. *Vom Reich zur Bundesrepublik*, a w latach siedemdziesiątych — szereg innych badaczy, zwłaszcza młodego pokolenia (poza cyt. wyż. pracami K. Nicklaussa i M. E. Foelz-Schroeter, zob. także T. Vogelsang, *Westdeutschland zwischen 1945 und 1949 — Faktoren, Entwicklungen, Entscheidungen. Einführung in die Problematik*, „Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte” nr 2/1973 oraz szereg przyczynkarskich prac Theodora Eschenburga, Rudolfa Morsey’a o wkładzie Konrada Adenauera do powstania RFN, Siegmara Rothsteina, Wilharda Grünewalda i innych).

⁵ Z kolei poważne prace historyków NRD (cytowane wyżej przykładowo w przypisie 1) zawierają pogląd, który podzielam, iż w procesie genezy RFN należy wziąć pod uwagę nie tylko rozwój „zewnątrzny”, tj. sytuację międzynarodową z lat 1945 - 49, w tym zwłaszcza politykę niemiecką czterech wielkich mocarstw, lecz także rozwój „wewnętrzny”, tj. udział i odpowiedzialność samych Niemców za powstanie separatystycznej państwowości zachodnoniemieckiej. Prace te charakteryzuje jednak pewne uproszczenie, polegające na przekonaniu, jakoby główne zachodnoniemieckie siły polityczne w trzech strefach okupacyjnych zdecydowały się na wznoszenie gmachu separatystycznej państwowości niemalże tuż po kapitulacji Rzeszy hitlerowskiej, podczas gdy utworzenie RFN było wynikiem złożonego procesu walki politycznej prowadzonej w całym okresie okupacji powojennej (a przynajmniej w latach 1945 - 1947) na ziemi niemieckiej i zakończonej ostatecznie ukonstytuowaniem się zachodnoniemieckiego państwa cząstkowego, a w ślad za tym i NRD.

- b) mocarstwami okupacyjnymi a okupowanymi Niemcami;
- c) samymi Niemcami.

Po pierwsze: czy powojenne Niemcy jako całość (choć okupowane i podzielone na strefy okupacyjne) miały możliwość wyboru swej „opcji międzynarodowej”, tj. czy istniała po 1945 r. alternatywa co do włączenia się Niemiec w układ sił międzynarodowych, kształtujący się w Europie w pierwszych latach powojennych czy też mieliśmy tu do czynienia z bezalternatywnym rozwojem sytuacji?

Po drugie: niezależnie od tego, czy odpowiedź na pytanie pierwsze będzie twierdząca czy przecząca, wyłania się kwestia, czy niemieckie siły polityczne z trzech zachodnich stref okupacyjnych widziały rozwiązania alternatywne dla sprawy państwowości niemieckiej po 1945 r. (jeśli tak — to jakie?) i czy wykazywały gotowość politycznego działania na rzecz wcielenia tych rozwiązań w życie?

Można też oba pytania sformułować inaczej, bardziej jednoznacznie i dosadnie, a mianowicie:

czy utworzenie RFN i osiągnięta tym samym konsolidacja podziału Niemiec była rezultatem:

a) obiektywnego rozwoju na arenie międzynarodowej (konflikt Wschód — Zachód, polityka czterech mocarstw wobec Niemiec itd.);

b) subiektywnej postawy i woli politycznej samej strony zachodnio-niemieckiej.

Na podstawie własnych badań mogę stwierdzić, iż całkowicie prawidłowa odpowiedź na pytanie, jak doszło do powstania dwu odrębnych państw niemieckich i utrwalenia podziału Niemiec, możliwa jest tylko przy uwzględnieniu — obok polityki mocarstw okupacyjnych — także stanowiska drugiej strony, to jest Niemców poddanych okupacji alianckiej. Pierwsze lata powojenne (1945 - 1949) należy bowiem traktować nie tylko jako okres okupacji czterech mocarstw w Niemczech — stanowiły one także ważny fragment niemieckiej historii narodowej, kształtowanej rękami niemieckimi na skalę sił i możliwości posiadanych wówczas przez Niemców.

W tym okresie postawa strony niemieckiej nie wyczerpywała się bynajmniej w reakcji na konkretne posunięcia okupacyjne poszczególnych mocarstw sojuszniczych. W nie mniejszym stopniu uzewnętrzniała się ona także w działaniu sprawczym: główne niemieckie siły polityczne wypracowały w latach 1945 - 1949 teoretyczno-programowy dorobek w postaci doktryn politycznych dotyczących powojennych państwowości Niemiec i prowadziły aktywną działalność celem pozyskania ludności niemieckiej, a także odpowiednich mocarstw okupacyjnych dla swych założeń programowych. Ważne jest również, że wkład niemiecki w kształtowanie losu powojennych Niemiec wykuwany był nie tylko na linii „mocarstwa oku-

pacyjne — Niemcy”, lecz także w toku walki wewnętrznej prowadzonej pomiędzy głównymi ośrodkami niemieckiej potencji politycznej.

Oczywiście trudno jest w krótkim referacie omówić w całości stanowisko strony niemieckiej wobec wielowątkowej, zróżnicowanej i zmieniającej się polityki czterech mocarstw okupacyjnych wobec Niemiec w okresie 1945 - 1949. Ze swej strony chciałbym jednak zwrócić uwagę przynajmniej na dwa kompleksy badawcze, których analiza zdaje się posiadać pewien walor poznawczy, a mianowicie: po pierwsze — jakie miejsce zajmował problem państwowej opcji Niemiec po klęsce Rzeszy hitlerowskiej w niemieckiej doktrynie partyjno-politycznej oraz po drugie — na czym polegało w praktyce współdziałanie części niemieckich sił politycznych w obserwowanym po 8 maja 1945 r. procesie stopniowej restauracji powojennej państwowości Niemiec.

II. ODPOWIEDZIALNOŚĆ STRONY NIEMIECKIEJ ZA PODZIAŁ NIEMIEC

Zacznijmy nasze rozważania od analizy pierwszego kompleksu badawczego.

Poszczególne ośrodki życia politycznego w okupowanych i podzielonych Niemczech wypracowały na przestrzeni lat 1945 - 1949 niemal wszystkie alternatywy polityczno-państwowego rozwoju Niemiec, z których cztery można by uznać za rozwiązania modelowe⁶:

- 1) „opcja wschodnia” (Niemcy partnerem Wschodu);
- 2) „opcja zachodnia” (Niemcy po stronie Zachodu);
- 3) „opcja neutralistyczna” (Niemcy pomiędzy Wschodem i Zachodem, uzależnione i związane jednocześnie z obu ugrupowaniami);
- 4) „opcja narodowa” (Niemcy samodzielnym podmiotem niezależnym od mocarstw okupacyjnych).

Samodzielna realizacja przez Niemców jednej z wymienionych perspektyw byłaby możliwa tylko w (teoretycznym podówczas) przypadku istnienia pełnej suwerenności i niezależności powojennego państwa niemieckiego. Natomiast biorąc pod uwagę faktyczną sytuację Niemiec okupowanych i podzielonych, w rzeczywistości był to wybór między separatyzmem, równoznacznym z podziałem Niemiec, a rozwiązaniem ogólnoniemieckim, tj. powstaniem zjednoczonych i całych Niemiec na bazie jednomyślności wszystkich czterech mocarstw okupacyjnych i głównych

⁶ Podane wyżej założenie metodologiczne dotyczące opcji należy traktować umownie: rozwiązania modelowe prezentuję w celach dydaktycznych, głównie dla sklasyfikowania dość różnorodnych stanowisk i poglądów niemieckich.

niemieckich sił politycznych. Trzeba powiedzieć, iż w konfrontacji z ówczesną sytuacją w Niemczech powojennych prawdopodobieństwo utrwalenia dopiero co wprowadzonego podziału Niemiec związane było przede wszystkim z „opcją zachodnią”. Natomiast pozostałe opcje: wschodnia, neutralistyczna i narodowa nakierowane były na rozwiązanie ogólnoniemieckie. Za najmniej zbliżoną do rzeczywistości uznać by należało niewątpliwie „opcję narodową”, forsowaną przez schumacherowską socjaldemokrację w pierwszej fazie okupacji (1945 - 1947). Trudno bowiem byłoby przypuścić, by w atmosferze antyniemieckiej psychozy, jaka istniała powszechnie w Europie tuż po zakończeniu II wojny światowej z powodu zbrodni i zniszczeń hitlerowskich, cztery mocarstwa okupacyjne mogły dopuścić do powstania Niemiec silnych i niezależnych od zwycięskich aliantów, tak jakby straszliwych lat 1939 - 1945 w ogóle nie było w historii niemieckiej i światowej.

Niewielkie szanse realizacji miała również „opcja wschodnia”. Nie zominajmy jednak, że uchodziła ona za jedno z najbardziej prawdopodobnych rozwiązań bezpośrednio po kapitulacji Rzeszy hitlerowskiej, kiedy wydawało się, iż istnieje w Niemczech korzystny układ sił klasowych dla zmiany społecznego charakteru rządów: niemieckie klasy panujące skompromitowały się doprowadzeniem narodu niemieckiego do bezprzykładnej klęski, a niemiecki ruch robotniczy wyszedł z II wojny światowej jako główna siła antyhitlerowskiego ruchu oporu. Później jednak, w wyniku odmowy współpracy przez *SPD* z *KPD* i przejścia socjaldemokracji schumacherowskiej na pozycje antykomunistyczne i antyradzieckie oraz na skutek rozpadu solidarności czterech mocarstw i zaostrzenia się „zimnej wojny” w stosunkach Wschód — Zachód — tego rodzaju możliwość powojennego rozwoju Niemiec została pozbawiona odpowiednich przesłanek wewnętrznych i międzynarodowych.

Spośród pozostałych rozwiązań ogólnoniemieckich (tj. takich, które prowadziły do odrodzenia się całych i zjednoczonych Niemiec) największe perspektywy miała niewątpliwie „opcja neutralistyczna”. Cieszyła się ona najdłużej (aż do 1948 r.) znaczną popularnością i poparciem ze strony wielu ośrodków partyjno-politycznych w powojennych Niemczech. Przez dłuższy czas (do końca 1947 r.) wypowiedała się za nią znaczna część chadecji i większość liberałów; także niemiecki ruch komunistyczny (a także *ZSRR*) był skłonny w końcu dopuścić do jej realizacji (jako skutecznej alternatywy wobec „opcji zachodniej”). Jednakże perspektywa zneutralizowanych Niemiec mogła być realna tylko jako kompromis między czterema mocarstwami okupacyjnymi i między samymi Niemcami. Teoretyczne szanse na takie właśnie rozwiązanie istniały w latach 1945/46. Później jednak możliwość kompromisowego porozumienia międzyalianckiego stała się coraz bardziej nieaktualna wskutek zaognienia się rozbieżności

¹ Przegląd Zachodni nr 1/78

w kwestii niemieckiej między ZSRR, USA, W. Brytanią i Francją. O fiasku „opcji neutralistycznej” zdecydowała jednak również „subiektywna” przyczyna po stronie niemieckiej. Opcja ta mogłaby stać się realna tylko na podstawie niemieckiej „ugody narodowej”, tj. wzajemnych ustępstw głównych nurtów życia politycznego w Niemczech — w imię wspólnego interesu narodowego (tj. zachowania jedności państwa niemieckiego). Na przestrzeni całego okresu 1945 - 1949 nie zarysowała się nigdy tego rodzaju sytuacja, przeciwnie — niemieckie siły polityczne prowadziły nieustannie walkę polityczną, pozostając w stanie permanentnej konkurencji. Zresztą większość zorganizowanego potencjału politycznego w Niemczech powojennych (z socjaldemokracją K. Schumachera i większością chadecji na czele) była przeciwna wizji neutralistycznej z zasadniczych względów programowych, uważała bowiem, że powołanie do życia „neutralnych i zjednoczonych Niemiec” musiałyby zostać okupione zbyt poważnymi ustępstwami ideologiczno-politycznymi, które miały określać zarówno wewnętrzny ustrój przyszłego państwa niemieckiego, jak i jego międzynarodową pozycję w Europie.

Końcowym rezultatem walki wewnątrzpolitycznej w Niemczech powojennych stała się „opcja zachodnia”, za którą w ostateczności wypowiedziała się większość zachodnioniemieckich sił politycznych. Zdecydowało o tym po stronie niemieckiej przede wszystkim stanowisko dwu głównych (poza komunistycznym) nurtów politycznych w Niemczech zachodnich: chadecji i socjaldemokracji.

Bez swoistego sojuszu obu tych nurtów (pomimo zasadniczej odmienności ideologicznej i sprzeczności interesów obu partii) nie byłoby w ogóle możliwe powstanie Republiki Federalnej Niemiec.

1. ODPOWIEDZIALNOŚĆ CHADECJI ZA POWSTANIE RFN

Trudno jest rozstrzygnąć, której z obu partii — *CDU/CSU* czy *SPD* — należałoby przypisać większą odpowiedzialność za doprowadzenie (po stronie niemieckiej) do ukonstytuowania separatystycznej państwowości niemieckiej w trzech zachodnich strefach okupacyjnych. Nie ulega wątpliwości, że w obozie chadecckim największy udział w tym zakresie miał nadreński odłam *CDU* z K. Adenauerem na czele, który najwcześniej, niemal tuż po klęsce Rzeszy hitlerowskiej, uznał prozachodnią drogę rozwoju powojennych Niemiec za jedynie słuszną i możliwą do przyjęcia. W porównaniu z koncepcjami państwowości niemieckiej, wysuwa-

nymi przez inne partie, orientacja adenauerowska najlepiej odpowiadała warunkom kształtowanym w Niemczech zachodnich w okresie okupacji, odzwierciedlając zgodność interesów burżuazji niemieckiej i mocarstw zachodnich. Opowiedzenie się za „opcją zachodnią” — najpierw w łonie samej chadecji pod koniec 1947 r., a następnie przyjęcie jej dla rozwoju trzech stref zachodnich przez większość zachodnionieemieckich sił politycznych w 1948 r. — było możliwe tylko na skutek fiaska wspólnej polityki czterech mocarstw okupacyjnych wobec Niemiec i wynikających stąd konsekwencji dla rozwoju sytuacji politycznej na ziemi niemieckiej. Jedynie w warunkach zaostrzającej się kontrowersji między Wschodem a Zachodem zamysł „zachodniej opcji” niemieckiego państwa seperaty-stycznego mógł mieć szanse powodzenia.

Zwycięstwo orientacji adenauerowskiej było równoznaczne nie tylko z „opcją zachodnią” Niemiec zachodnich, lecz także z wytyczeniem ich kapitalistycznej drogi rozwoju. Cele klasowe burżuazji niemieckiej wzięły górę nad celami narodowymi, ponieważ utrzymanie starych stosunków społeczno-gospodarczych (przynajmniej na części terytorium niemieckiego) mogło się dokonać kosztem podstawowego interesu narodowego — za wysoką cenę utrwalenia przez samych Niemców podziału Niemiec wprowadzonego przez mocarstwa okupacyjne (według ideologicznej dewizy Zachodu: „lepiej mieć całkowicie w ręku część Niemiec, tj. Niemcy zachodnie, niż całe, zjednoczone Niemcy częściowo i połowicznie”). W tym sensie powstanie RFN spełniło ważną funkcję ideologiczno-polityczną — zarówno w skali wewnątrzniemieckiej, jak i międzynarodowej: przez oddzielenie części terytorium niemieckiego i włączenie jej w sferę wpływów Zachodu zostały zahamowane przemiany rewolucyjne w skali całych Niemiec i umożliwiona została restauracja kapitalizmu na ziemi niemieckiej po II wojnie światowej. W ówczesnej sytuacji międzynarodowej odbudowa kapitalistycznych Niemiec zachodnich miała istotne znaczenie dla całej Europy, w tym zwłaszcza Europy zachodniej: w dobie „zimnej wojny” RFN mogła przejąć rolę tamy antykomunistycznej i antyradzieckiej.

W skali międzynarodowej kurs adenauerowski oznaczał ponadto odcięcie się Niemiec zachodnich zarówno od pruskich tradycji Rzeszy bismarkowskiej, jak i stresemannowskiej orientacji Republiki Weimarskiej oraz nawiązanie do idei „Europy Karolingów”, pojmowanej współcześnie w erze globalnego konfliktu między kapitalizmem a socjalizmem: Niemcy zachodnie jako integralna część składowa Zachodu. W tym sensie orientacja adenauerowska oferowała nie tylko rozwiązanie problemu państwowości trzech zachodnich stref okupacyjnych, lecz także zdeterminowała miejsce Niemiec zachodnich w powojennym układzie międzynarodowym w Europie.

Przyjęcie orientacji prozachodniej wywarło jednocześnie decydujący wpływ na losy niemieckiego narodu po II wojnie światowej. Oznaczało bowiem, iż większość zachodnioniemieckich sił politycznych w trzech strefach zachodnich opowiedziała się za takim rozwiązaniem podstawowej kwestii narodowej, które musiało nieuchronnie prowadzić do utrwalenia podziału Niemiec i wciągnięcia obu państw niemieckich do systemu bipolarnego w Europie. W efekcie, powojenne Niemcy stały się „zakładnikiem” konfliktu Wschód—Zachód w skali europejskiej i światowej, albowiem na podział narodowy i państwowy Niemiec nałożony został dodatkowo jeszcze podział ideologiczny. W konsekwencji takiego rozwoju również kwestia niemiecka, rozumiana wówczas przez Niemców jako doprowadzenie do utworzenia jednolitego i całego państwa niemieckiego, uzyskała nową jakość: przekształciła się z walki o utrzymanie jedności Niemiec podzielonych przez mocarstwa alianckie na strefy okupacyjne w walkę o zjednoczenie dwu odmiennych państw niemieckich, „zakotwiczonych” po przeciwnych stronach konfliktu między socjalizmem a kapitalizmem.

„Opcja zachodnia” miała ponadto jeszcze jedną ważną konsekwencję dla przyszłego międzynarodowego rozwoju tzw. kwestii niemieckiej. Otóż produkt tej opcji — separatystyczne państwo zachodnioniemieckie pojmowane było przez swych niemieckich założycieli jako „prowizorium ogólnoniemieckie” — wyłączny sukcesor Rzeszy Niemieckiej w granicach z 1937 r. Niemcy zachodnie miały być „siłą przyciągającą” dla „pozostałych części Niemiec” — na tym polegał główny sens narodowy nowej państwowości bońskiej. Droga „od Poczdamu do Bonn” pojmowana była jako wiodąca do jedności niemieckiej w oparciu o Zachód — od separatyzmu, poprzez podział Niemiec, do ich państwowego zjednoczenia na społeczno-gospodarczym i politycznym gruncie ustroju kapitalistycznego. RFN miała więc realizować na płaszczyźnie narodowej przy pomocy Zachodu to zadanie, które było niemożliwe do wykonania w latach 1945 - - 1949: przyciągnąć „całe Niemcy” na stronę Zachodu.

Takie pojmowanie celów państwowych i narodowych państwa zachodnioniemieckiego było równoznaczne z dążeniem do przewyciężenia terytorialno-politycznego *status quo* w Europie środkowej, ukształtowanego w wyniku II wojny światowej i musiało prowadzić — jak to później wykazała praktyka międzynarodowa w latach pięćdziesiątych i sześćdziesiątych — do zaostrzenia sytuacji europejskiej i zagrożenia bezpieczeństwa międzynarodowego. W tym też sensie separatystyczną „opcję zachodnią” jako „ogólnoniemiecki substytut” istniejącej rzekomo nadal Rzeszy Niemieckiej — należało uznać za sprzeczną z wymogami pokoju i stabilizacji na kontynencie europejskim w trudnym okresie powojennym. Dodajmy do tego również, iż młode państwo zachodnioniemieckie,

które zgodnie z założeniami „opcji zachodniej” miało być zorientowane wyłącznie i całkowicie na Zachód, wkroczyło do społeczności międzynarodowej w Europie obciążone bardzo poważną wadą od urodzenia: aspiracje do „ogólnoniemieckiego” charakteru RFN i podtrzymywanie fikcji o dalszym istnieniu Rzeszy Niemieckiej w granicach z 1937 r. musiały siłą rzeczy sprowadzić niemal do zera możliwości porozumienia się Republiki Federalnej ze Wschodem, w tym także z odrodzonym i ludowym państwem polskim.

2. ODPOWIEDZIALNOŚĆ SOCJALDEMOKRACJI ZA POWSTANIE RFN

Obok chadecji znaczną odpowiedzialność polityczną za wkład zachodnioniemiecki do powstania separatystycznego państwa niemieckiego ponosi *SPD*. Oceny tej nie jest w stanie zmienić nawet fakt, iż w pierwszej fazie powojennego rozwoju Niemiec (1945 - 47) socjaldemokratyczna koncepcja państwowości niemieckiej stanowiła oczywistą alternatywę wobec adenauerowskiej wizji przyłączenia do Zachodu trzech zachodnich stref okupacyjnych. Decydujące znaczenie ma tu okoliczność, iż polityczno-państwowa wizja schumacherowskiej *SPD* właściwie musiała doprowadzić do przyjęcia „zachodniej opcji” Niemiec. Koncepcja schumacherowska bowiem, zbudowana według hasła: „wszystko albo nic”, zawierała zbyt silne antykomunistyczne i antyradzieckie oraz nacjonalistyczne komponenty, by mogła stać się realną w ówczesnych warunkach politycznych. *SPD* dopuszczała właściwie tylko dwie możliwości: powstanie „całych i jednolitych Niemiec” w wyniku wyparcia ZSRR ze wschodniej strefy okupacyjnej i usunięcia wpływów radzieckich w zachodnich strefach lub też utrzymania podziału Niemiec aż do momentu utworzenia jednolitego i samodzielnego państwa niemieckiego. Oba warianty były jednakowo iluzoryczne, pozostawały bowiem w rażącej sprzeczności z ówczesną sytuacją Niemiec i możliwościami strony niemieckiej. Konieczność dostosowania się socjaldemokracji zachodnioniemieckiej do wymogów istniejącej w Niemczech rzeczywistości powojennej i odbiegającej coraz wyraźniej od wizji *SPD*, prowadziła do bolesnej rewizji koncepcji schumacherowskiej i nadawała jej coraz bardziej ambiwalentny charakter. Proces ten stał się w końcu równoznaczny z wyrażeniem zgody przez *SPD* na zbudowanie niemieckiego państwa częściowego w Niemczech zachodnich, a następnie doprowadził do aktywnego współdziałania partii socjaldemokratycznej w tworzeniu zrębów państwowych RFN. W fazie konstytuowania państwa zachodnioniemieckiego *SPD* wniosła swój oryginalny wkład: to właśnie głównie dzięki jej postawie RFN uzyskiwała cechy „ogólnoniemieckiego i prowizorycznego powiernika Trzeciej Rzeszy”.

Jednakże główna część odpowiedzialności *SPD* za powstanie RFN związana jest przede wszystkim z jej postawą antykomunistyczną i antyradziecką w okresie okupacji Niemiec. Wypowiadając się po klęsce Rzeszy hitlerowskiej przeciw jedności niemieckiego ruchu robotniczego i prowadząc bezpardonową walkę z komunizmem na ziemi niemieckiej, schumacherowska *SPD* zajęła stanowisko o przełomowym znaczeniu dla powojennego losu Niemiec. Jej postawa nie tylko uniemożliwiła ewentualną realizację programu zbudowania całego i jednolitego państwa niemieckiego na bazie postępowych przemian społecznych, lecz także doprowadziła do takiej decydującej zmiany w układzie sił wewnątrzpolitycznych w skali Niemiec zachodnich, jaka umożliwiła odrestaurowanie kapitalizmu i urealniła „opcję zachodnią” trzech zachodnich stref okupacyjnych. W przypadku sprzeciwu lub nieuczestniczenia *SPD* w realizacji polityki separatystycznej rękami niemieckimi — „opcja zachodnia” miałaby dużo mniejsze szanse powodzenia i mogłaby zostać uznana za dzieło władz okupacyjnych i posłusznych im sił niemieckiego kapitału. Natomiast udział *SPD*, która w okresie okupacji powojennej odgrywała przeciw rolę „opozycji narodowej” wobec władz okupacyjnych w Niemczech zachodnich, nadawał polityce separatyzmu większą wiarygodność i skuteczność — powstanie RFN mogło być interpretowane jako wynik nie tylko zamiarów mocarstw zachodnich, ale i politycznego działania autentycznych sił niemieckich. W tym więc sensie dokonane przez zachodnioniemiecką *SPD* rozbicie niemieckiego ruchu robotniczego po klęsce Rzeszy hitlerowskiej było pierwszą po stronie niemieckiej przesłanką wstępną rozbicia Niemiec.

III. WSPÓLDZIAŁANIE STRONY ZACHODNIONIEMIECKIEJ W RESTAURACJI POWOJENNEJ PAŃSTWOWOŚCI NIEMIEC

Teza o poważnej współodpowiedzialności strony niemieckiej za utworzenie RFN znalazła swe potwierdzenie nie tylko w teorii, tj. w programach czy koncepcjach politycznych głównych partii politycznych, lecz także w praktyce, tj. w politycznej i administracyjno-państwowej działalności czynnika niemieckiego, podejmowanej zarówno z inicjatywy własnej, jak i w odpowiedzi na konkretne poczynania władz okupacyjnych.

Państwo zachodnioniemieckie nie powstało ani nagle, ani niespodziewanie. Proklamowanie RFN poprzedził kilkuletni okres przygotowań prowadzonych przy udziale czynnika niemieckiego — ukonstytuowanie się separatystycznej państwowości zachodnioniemieckiej we wrześniu 1949 r.

stanowiło jedynie ukoronowanie określonego rozwoju wydarzeń w trzech zachodnich strefach okupacyjnych. W czynnym, faktycznym zaangażowaniu się strony niemieckiej w proces budowy nowej rzeczywistości politycznej na ziemi niemieckiej po II wojnie światowej wyróżnić należy dwie dość odmiennie fazy: lata 1945-47 i 1947-49. Osobiście przychylam się do opinii, która słusznie, choć jeszcze dość rzadko i dopiero od niedawna, prezentowana jest w niemieckojęzycznym piśmiennictwie, że cały powojenny rozwój w trzech zachodnich strefach okupacyjnych w latach 1945-49, a nie tylko lata 1947-49, bezpośrednio poprzedzające utworzenie RFN, należy traktować jako genezę państwa zachodnioniemieckiego. W takim też okresie należy analizować postawę strony niemieckiej w sprawie powojennej państwowości Niemiec, albowiem tylko wtedy możliwe będzie zrozumienie ewolucji politycznej, jaką przeszły powojenne niemieckie koła polityczne w czasie od kapitulacji Rzeszy hitlerowskiej do powstania RFN, zmierzając do odbudowy niemieckiej państwowości po totalnej klęsce i okupacji alianckiej.

Za nazbyt uproszczone uznać należy nierzadko spotykany w naszej i zagranicznej (głównie z NRD) literaturze fachowej pogląd, jakoby główne siły polityczne w Niemczech zachodnich (z wyjątkiem komunistów, sił postępowych i neutralistycznych) od samego początku okresu okupacji zmierzały jednoznacznie do zastosowania separatystycznego rozwiązania sprawy powojennej państwowości niemieckiej, łącząc swój interes klasowy z interesami zachodnich mocarstw okupacyjnych ze szkodą dla podstawowych narodowych interesów niemieckich. Nie zapominajmy bowiem o tym, że jedynie część sił chadeckich, z odłamek adenauerowskim na czele, od samego początku upatrywała w praktycznej współpracy z zachodnimi władzami okupacyjnymi możliwości realizacji „zachodniej opcji” Niemiec — nawet w postaci rozwiązania separatystycznego. Natomiast niemal dla wszystkich pozostałych orientacji politycznych na terenie Niemiec zachodnich wspólna była w pierwszej fazie okupacji, tj. w latach 1945-47, tendencja do odczekania, zwlekania i jak najdłuższego odkładania ostatecznych rozstrzygnięć, które by prowadziły do powstania separatystycznego zachodnioniemieckiego państwa częściowego, a w efekcie — do utrwalenia podziału Niemiec.

Zupełnie odmienną jakość miała polityczna kooperacja strony niemieckiej z mocarstwami zachodnimi w drugiej fazie okupacji, tj. w latach 1947-49, kiedy to coraz szersze i świadome współdziałanie strony zachodnioniemieckiej było już równoznaczne ze stopniowym, rozłożonym w czasie, sterowaniem rozwoju w Niemczech zachodnich w kierunku

utworzenia separatystycznego i częściowego państwa zachodniego. W tych latach strona zachodnioniemiecka nie ograniczała się już — jak w pierwszej fazie okupacji — do roli „podwładnego”, wykonującego posłusznie rozkazy władz okupacyjnych, czy ślepego wykonawcy bądź bezwolnego pomocnika w realizacji decyzji okupanta, lecz zaczęła odgrywać rolę aktywnego współtwórcy nowej rzeczywistości politycznej w strefach zachodnich, a więc zaczęła występować jako partner mocarstw okupacyjnych, zgłaszający swe własne pomysły rozwiązań, wysuwający zastrzeżenia, poprawki i uzupełnienia do projektów okupacyjnych dotyczących odbudowy państwowego gmachu niemieckiego w skali stref zachodnich.

Separatystycznej i zachodnioeuropejskiej rozwiązaniu kwestii powojennej państwowości Niemiec, ograniczone pod względem terytorialnym do trzech stref zachodnich nie zostało więc ani zadekretowane (czyli narzucone drogą okupacyjnego przymusu) przez mocarstwa zachodnie, ani też nie było jedyną czy choćby główną alternatywą, na którą nastawiałyby się większość niemieckich sił politycznych w sytuacji wyjściowej powojennych Niemiec. Realizacja „zachodniej opcji” państwowej w trzech strefach okupacyjnych dokonała się w wyniku ewolucji politycznej, jaką przeszły niemieckie koła polityczne w latach 1945-1948. Rozwój w kierunku separatyzmu nie odbywał się też w próżni politycznej, ale w warunkach ostrej wewnątrzniemieckiej walki politycznej. Przebieg tej walki był determinowany nasilającą się „zimną wojną” w Europie — zaostrzające się coraz bardziej stosunki Wschód-Zachód powodowały, że „opcja ogólnoniemiecka” zaczęła tracić rację bytu, a coraz większe szanse poczęły mieć „opcje separatystyczne” (na terenie zachodnich stref okupacyjnych — „opcja zachodnia”). W warunkach „zimnej wojny” większość zachodnioniemieckich sił politycznych zaczęła stopniowo odchodzić od głoszonego początkowo ogólnoniemieckiego rozwiązania kwestii powojennej państwowości („całe i zjednoczone Niemcy”) na rzecz rozwiązania częściowego. Proces tego „wewnętrzznego przełamania się” Niemiec trwał w zasadzie prawie aż do końca lata 1948 r. i zakończony został wyrażeniem zgody niemieckiej na powstanie RFN. Datę zwołania konstytuandy zachodnioniemieckiej — Rady Parlamentarnej (1 września 1948 r.) można by przyjąć umownie za cezurę końcową tej ewolucji.

W sumie — uważam więc, iż genezę RFN należy pojmować jako proces społeczno-polityczny pozostający w ści-

słym związku z ulegającą zmianie sytuacją wewnętrzną-polityczną na ziemi niemieckiej i zewnętrzną sytuacją międzynarodową tzw. kwestii niemieckiej w latach okupacji powojennej.

Spróbujmy z kolei odpowiedzieć na pytanie, jak odzwierciedlała się w „sferze praktyki” ewolucja postaw politycznych strony niemieckiej, tj. jak wyglądała w latach 1945 - 48 działalność czynnika niemieckiego w toku rozwoju administracyjno-politycznego w zachodnich strefach okupacyjnych. Ogólne konkluzje naszej analizy można by ująć następująco: Podwaliny wewnątrzadministracyjne pod przyszłą separatystyczną państwowość zachodnioniemiecką zostały położone już w latach 1945 - 1947, co prawda nie we wszystkich strefach zachodnich, ale tylko anglosaskich.

Wiodącą rolę odegrała niewątpliwie amerykańska strefa okupacyjna. Wznoszone tam federalistyczne formy administracyjne stanowić miały wzorcowe rozwiązania, które można by rozszerzyć na całe Niemcy. W latach 1945 - 46 traktowane one były jako substytut strefowy wówczas na razie nieosiągalnej centralnej administracji ogólnoniemieckiej, co ważniejsze jednak — zostały tak zbudowane, iż mogły stanowić z powodzeniem zarówno prowizoryczny początek późniejszego rozwiązania ogólnoniemieckiego, jak i załączek ostatecznej regulacji separatystycznej.

Nieco inaczej przebiegał rozwój w brytyjskiej strefie okupacyjnej. Początkowo (1945 - 46) wznoszono tam taką centralistyczną strukturę wewnątrzpaństwową, którą później można by zaadaptować do systemu administracyjnego jednolitego państwa niemieckiego. Stosowane wówczas formy administracyjne były pomyślane jako środki prowizoryczne, nie stanowiące przeszkody do rozwiązania ogólnoniemieckiego. Dopiero pod wpływem dokonywającej się ogólnej zmiany w stosunkach Wschód-Zachód w kierunku „zimnej wojny”, nasilających się nacisków ze strony USA i samych Niemców przyspieszone zostało tempo budowy struktury administracyjnej, z jednoczesnym podjęciem prób jej upodobnienia do rozwoju administracji niemieckiej w strefie USA — dla uzyskania jednolitego kształtu Bizonii.

W sumie więc — wstępny rozwój niemieckiej administracji publicznej po zakończeniu II wojny światowej, choć przebiegał różnie w poszczególnych zachodnich strefach okupacyjnych, postępował stopniowo naprzód w dwu wymiarach:

— w przestrzeni (poczynając od lokalnych ciał samorządowych, poprzez krajowe i strefowe, na międzystrefowych kończąc)

— w czasie (powolne zwiększanie kompetencji niemieckich i stosowanie coraz to bardziej rozwiniętych form instytucjonalnych).

Stopniowa restauracja niemieckiej struktury polityczno-administracyjnej w strefach USA, W. Brytanii i Francji może więc być z powodzeniem oceniana jako zakładanie zrębów pod powojenną państwowość niemiecką w ogóle. Jednak z punktu widzenia problematyki niniejszej pracy możemy stwierdzić ponadto, iż rozwój w strefach zachodnich przebiegał początkowo pod kątem przyszłej realizacji obu alternatywnych rozwiązań, a więc nie tylko ogólnoniemieckiego, ale także i separatystycznego, prozachodniego. Kiedy później stało się jasne, że w wyniku „zimnej wojny” możliwe będzie tylko to ostatecznie rozwiązanie, okazało się, że separatystyczną budowlę zachodnioniemiecką będzie można wznosić na fundamencie stworzonym w pierwszej fazie okupacji powojennej. Rezultaty wysiłków podjętych w l. 1945-1946 dla odbudowy życia publicznego w Niemczech zachodnich stały się niezmiernie przydatne w późniejszych latach, kiedy nie tylko mocarstwa zachodnie, ale i większość zachodnioniemieckich sił politycznych zaczęła się coraz bardziej przychylić do rozwiązania separatystycznego. W tym też sensie również rozwój administracyjny już z pierwszych lat powojennych uznany być może — niezależnie od woli zachodnich mocarstw okupacyjnych czy politycznych intencji strony zachodnioniemieckiej z lat 1945-1947 za wstępną podstawę późniejszej struktury wewnętrznej państwa zachodnioniemieckiego.

Nieco inaczej natomiast należałoby ocenić późniejszy udział strony zachodnioniemieckiej w budowie państwowości. W pierwszej fazie rozwoju Bizonii system niemieckiej administracji wykazywał jeszcze pewne podobieństwo do rozwoju jednostrefowego i był przedstawiony przez stronę zachodnioniemiecką jako wymuszona na skutek zmian w stosunkach między czterema mocarstwami okupacyjnymi namiastka przyszłej centralnej ogólnoniemieckiej administracji gospodarczej. Ale nawet już w tej embrionalnej fazie ówczesna początkowa struktura niemieckiej administracji dwustrefowej miała istotne znaczenie jako element składowy genezy RFN. Otóż była ona tak kształtowana, by można ją było wykorzystać zarówno w razie ewentualnej późniejszej realizacji „wizji ogólnoniemieckiej” (tj. by mogła stać się częścią centralnej, czterostrefowej administracji niemieckiej), jak i w przypadku zastosowania rozwiązania separatystycznego (tj. by mogła stać się administracyjnym kościem cząstkowej państwowości zachodnioniemieckiej). Z kolei zaś drugie i trzecie stadium rozwojowe Bizonii miało już jednoznaczny charakter separatystyczny: w latach 1947-48 zostały wzniesione najważniejsze i decydujące podstawy do ukonstytuowania się RFN jako państwa — Zjednoczony Obszar Gospodarczy, złożony z amerykańskiej i angielskiej strefy okupacyjnej, stał się administracyjno-prawną, polityczną, ekonomiczną i ideologiczną poprzedniczką państwa bońskiego.

IV. ODPOWIEDZIALOŚĆ MOCARSTW ZACHODNICH I STRONY NIEMIECKIEJ
ZA POWSTANIE RFN

Nie ulega wątpliwości, że powstanie państwa zachodnioniemieckiego, złożonego z trzech stref zachodnich, mogło dokonać się tylko i wyłącznie za zgodą i przy poparciu USA, W. Brytanii i Francji.

Jednakże równie oczywistą winną być dla nas okoliczność, że jakkolwiek rozwój państwowy na całym terytorium Niemiec lub choćby na jego części musiał się dokonać tylko i wyłącznie przy udziale strony niemieckiej. Również separatystyczna i „zachodnia opcja” nie mogła mieć miejsca wbrew woli samych Niemców, zresztą w intencjach mocarstw zachodnich założenie państwa zachodnioniemieckiego bynajmniej nie miało uchodzić za dyktat narzucony okupacyjnym przymusem, przeciwnie — zmierzały one do tego, by rozwojowi Niemiec zachodnich w kierunku „zachodniej opcji” państwowej nadać autentycznie niemiecki, a nie okupacyjny charakter. W tej sytuacji zgoda zachodnioniemieckich sił politycznych na utworzenie separatystycznej państwowości była niezbędnie konieczna, bez niej decyzje USA, W. Brytanii i Francji musiałyby pozostać tylko martwą literą politycznej woli okupanta lub też być wprowadzone siłą. Z drugiej strony trzeba pamiętać o tym, że w wyniku wybuchu „zimnej wojny” i stopniowo zaostrzających się stosunków Wschód-Zachód, aż do zaniku współpracy czteromocarstwowej w sprawie Niemiec — bardzo poważnie zostało ograniczone pole politycznego manewru czynnika niemieckiego, w tym także możliwości wyboru przez Niemców alternatywnych rozwiązań w sprawie restaurowania państwa niemieckiego po klęsce Rzeszy hitlerowskiej. Czy jednak w świetle ówczesnego rozwoju międzynarodowego dotyczącego kwestii niemieckiej i rzeczywistości okupacyjnej w samych Niemczech zachodnich istniała dla trzech stref okupacyjnych tylko jedna droga rozwoju — od III Rzeszy do RFN? Czy drogą tą musiała pójść większość zachodnioniemieckich sił politycznych także i wtedy, kiedy cena za separatystyczną państwowość była mocno wygórowana i właściwie identyczna z utrwaleniem podziału przez samych Niemców? Dla niemieckich sił politycznych ze stref zachodnich nie istniał przecież żaden stan przymusu, który by nieuchronnie musiał prowadzić do utworzenia cząstkowego państwa między Renem a Łabą. Powstania Republiki Federalnej Niemiec nie należy więc widzieć tylko jako niedającego się uniknąć następstwa „zimnej wojny” i polityki okupacyjnej USA, W. Brytanii i Francji. Lata 1945-49 nie były bynajmniej „przerwą okupacyjną w historii narodowej Niemiec”. Droga Niemiec zachodnich „od Poczdamu — do Bonn” była również rezultatem świadomej decyzji i działalności

większości niemieckich sił politycznych aktywnych wówczas w trzech zachodnich strefach okupacyjnych. Trudno odpowiedzieć na pytanie, czy zachodnioniemiecka odpowiedzialność za utworzenie RFN jest większa niż odpowiedzialność Zachodu, czy też może odwrotnie. Nie jest to jednak kwestia najważniejsza. Decydujące bowiem znaczenie ma tu okoliczność, że mocarstwa zachodnie w imię strategii antykomunistycznej potrzebowały zgody i aktywnej kooperacji niemieckiej w procesie tworzenia niemieckiego państwa prozachodniego i że większość politycznych sił w Niemczech zachodnich dobrowolnie i bez przymusu (choć nie bez oporów i zastrzeżeń) wyraziła gotowość współdziałania w realizacji kursu separatystycznego. Stało się to możliwe głównie na skutek tego, że na bazie antykomunizmu i antyradzieckości nastąpiła zbieżność klasowych interesów mocarstw zachodnich i niemieckich klas posiadających. Ostateczne opowiedzenie się po stronie „zachodniej opcji” nastąpiło w procesie kilkuletniej walki wewnątrzpolitycznej prowadzonej w latach 1945 - 1949 (właściwie głównie w latach 1945 - 47) nie tylko na terenie trzech zachodnich stref okupacyjnych, ale w skali całych podzielonych wówczas Niemiec. W tym też sensie powstanie RFN uznać należy również za dzieło niemieckie jako rezultat wewnątrzniemieckich zmagania politycznych w warunkach okupacji powojennej.